

Президента України “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва” № 727/98 від 3 липня 1998 року зі змінами і доповненнями. 5. Харченко Н. Нотатки до звіту платника єдиного податку (консультація для юридичних осіб) // Бухгалтерія. – 2005. – 11 квітня (№ 15 (638)). – С. 15–19. 6. Малий бізнес України. Підприємці здатні відродити країну. Асоціація сприяння розвитку приватного підприємництва в Україні “Єднання”. – 1997. – 144 с. 7. Іванов Ю. Рік 2005: у спрощеній системі знову зміни) // Бухгалтерія. – 2005. – 11 квітня (№ 15 (638)). – С. 137–143.

УДК.336:658.15

М.Т. Бець, Н.М. Клим*

Інститут підприємництва та перспективних технологій
при Національному університеті “Львівська політехніка”

*Національний лісотехнічний університет України

ОПТИМІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

© Бець М.Т., Клим Н.М., 2007

Розглянуто загальні положення та принципи податкового планування у напрямку його оптимізації мінімізацією податків законним шляхом. Вивчено показники для формування системи оцінювання податкового навантаження та ефективності податкової політики підприємства щодо мінімізації податкових платежів.

Generals and principles of the tax planning and also directions of his optimization are considered by minimization of taxes by a legal way. Indexes are studied for forming of the system of estimation of efficiency of tax policy of enterprise.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими та практичними завданнями. Адаптація вітчизняних підприємств в ринкових умовах на фоні існуючих економічної, політичної та соціальної криз сприяє впровадженню та застосуванню оптимальних підходів до планування.

Планування – це розробка й прийняття цільових настанов кількісного і якісного характеру й визначення шляхів найефективнішого їх досягнення [1, с. 235]. Планування фінансово-господарської діяльності підприємств дає змогу пов’язати наявні можливості підприємства з можливістю їх використання, передбачити витрати, доходи та фінансові результати.

Недосконалість податкового законодавства на фоні посилення податкового тиску на підприємства-платники, спонукають останніх ухилятися від сплати податків, що є злочином перед державою. Разом з тим, використання підприємствами можливих законних способів щодо мінімізації податків дають змогу протистояти фінансовим труднощам. Сьогодні мінімізація податків стає одним з найважливіших завдань фінансового управління підприємства в контексті управління фінансовими ресурсами.

Зростання значення економічних важелів управління прибутковістю діяльності підприємства передбачає застосування оптимальних підходів до податкового планування та оцінки його ефективності. У більшості підприємств податкове планування ототожнюється із застосуванням легальних методів зменшення податкового навантаження на підприємство під час формування так званого „податкового календаря” без врахувань сучасних методологічних підходів його оптимізації. Вивчення сучасних методологічних засад податкового планування напрямку оптимізації, а також оцінювання його ефективності набуває особливої актуальності для кожного підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Методологічні аспекти податкового планування розглядають А.Г. Загородній, С.Ф. Голов, С.Я. Салига, А.Є. Єлісеєв, М. Підлужний та інші науковці. Більшість праць останнім часом стосуються оптимізації податкового планування лише в напрямку мінімізації конкретних видів податкових платежів. Проте, досі немає єдиного підходу щодо формування принципів та організації податкового планування на підприємствах. Потребують детального вивчення питання оптимізації податкового планування з врахуванням вимог податкового законодавства та принципів податкового управління.

Головне завдання фінансового менеджменту – оптимізація, тобто вибір найкращого шляху управління фінансовими ресурсами [1]. Підприємства можуть значно зміцнити свої фінансові можливості в умовах ринку, використовуючи легальні можливості мінімізації податкових платежів через механізми податкового планування.

Слова, що належать американському судді Лернеду Хенду відомі багатьом українським платникам податків. “Немає нічого осудливого в тому, що справи ведуться таким чином, щоб можна було платити податків так мало, як це тільки можливо. Так роблять всі – і бідні, і багаті. І всі вони праві, оскільки ніхто не зобов'язаний платити суспільству більше, ніж тебе зобов'язує закон” [2]. У контексті цього можна зазначити, що податкове планування не ставить за мету приховати зароблені гроші від оподаткування, адже приховування доходів вважається карним злочином та аморальним вчинком. Разом з тим, сплата податків не повинна бути “бездумною і максимальною”.

Оптимізацію оподаткування у найширшому її розумінні визначають як порівняння різних варіантів ділової активності та використання ресурсів з метою виявлення найнижчого рівня податкових зобов'язань, які виникають при цьому [9. с. 43]. Оскільки податкова оптимізація ґрунтується на вивченні основних положень податкового законодавства, то постійні зміни, пов'язані з удосконаленням податкової політики спонукають до здійснення конкретних законних кроків для мінімізації податків. Оптимізація податкового планування, на наш погляд, повинна ґрунтуватись на загальних положеннях та принципах ефективного планування податкових наслідків діяльності підприємств, враховувати позицію фіскальних органів з питань оподаткування та перспективи змін системи оподаткування, а не лише на способах та схемах мінімізації податків.

Цілі статті полягають у вивченні теоретичних засад податкового планування у напрямку його оптимізації на підприємствах України, аналізі основних вітчизняних наукових доробок, що розглядають основні принципи податкового планування, види та методи оцінювання ефективності податкової політики для забезпечення ефективного планування податкових наслідків діяльності підприємств.

Основний матеріал дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Суть податкового планування полягає у формуванні підприємством такої податкової політики, яка б забезпечила найоптимальніший варіант здійснення фінансово-господарської діяльності та розміщення своїх активів для досягнення найнижчого рівня зі сплати податків.

Дотримання законодавства при цьому, на наш погляд, повинно ґрунтуватись на розумінні неоднозначності трактувань основних положень законодавчих актів.

Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність” [3] передбачає дотримання підприємствами принципу обачності, що має забезпечити використання у бухгалтерському обліку таких методів оцінювання, які б запобігали заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінок активів і доходів підприємства.

Разом з тим, основною ціллю будь-якого комерційного підприємства є отримання максимального прибутку. Податки за своєю суттю – це примусове і безповоротне стягнення на користь держави частини активів (грошових коштів) платника податку, що регулюється податковими законами. Вони є однією зі статей витрат, що зменшують чистий прибуток підприємства [4]. Тому будь-які дії підприємства-платника податків, скеровані на використання всіх законних методів зменшення витрат, зокрема і податкових платежів, для збільшення свого прибутку, є правомірними.

З цієї точки зору податкове планування зводиться до максималізації доходу за рахунок мінімізації податків. Ми вважаємо, що здійснення підприємницької діяльності повинно відбуватись у розрізі отримання законних пільг або мінімізації податкових платежів. Причому термін “мінімізація податків” не варто буквально ототожнювати з метою лише зниження податків, а й збільшення доходів підприємства після їх сплати. Непродумана мінімізація податків тягне за собою штрафні санкції, що перевищують очікуваний ефект.

При здійсненні мінімізації податків необхідно досягати збільшення усіх видів фінансових ресурсів підприємства. Плануючи податкові наслідки своєї діяльності, необхідно наперед прораховувати суми передбачуваних податків для визначення можливості їх мінімізації або максималізації доходів законними способами і методами у межах бізнесової етики.

Необхідно при цьому враховувати групи податків, які мають найбільшу питому вагу на підприємстві. Існують такі групи податків [9, с. 34]:

1) податки, які включаються до валових витрат (наприклад, земельний податок, платежі до бюджетних фондів тощо) – їх зменшення призводить до зниження витрат та збільшення податку на прибуток. Ефект від мінімізації таких податків є, але він частково втрачається через збільшення податку на прибуток;

2) податки, які включаються до ціни товару (акциз, ПДВ) – варто зменшувати об’єкт, з якого вони нараховуються, але одночасно створювати і збільшувати елементи, які впливають на їх зменшення. Для цих податків варто намагатися зменшувати ставки та базу оподаткування з використанням іноді можливості збільшення податків у витратах – ефект буде досягнуто загалом;

3) податки, які стягуються із прибутку (податок на прибуток) – варто намагатися зменшувати ставки податку та бази оподаткування.

Оптимізація податкового планування передбачає складання планів, орієнтованих на певних схемах розрахунку податків, зборів і платежів.

Вони ґрунтуються на попередньо розроблених поточних фінансових планах. Це, зокрема [1, с. 237], плани доходів і витрат з операційної діяльності; плани надходження і витрачання коштів; балансові плани (прогнозні); плани формування і використання фінансових ресурсів. На практиці більшість підприємств зводять такі розрахунки лише до складання планових розрахунків сум податкових платежів у розрізі їх видів за термінами їх сплати.

Однозначно визначити податки, що забезпечують найістотніше зменшення фінансових ресурсів підприємства неможливо, тому податкове планування у напрямку податкової мінімізації потрібно проводити із врахуванням особливостей кожного підприємства та за окремими випадками. Для цього варто, на наш погляд, дотримуватись таких кроків:

- постановка завдання;
- аналіз ситуації і законодавчих актів;
- розробка конкретних заходів;
- впровадження та виконання запланованих заходів;
- захист від ризиків та наслідків.

Вибір інструментів податкового планування залежить від його виду. Види податкового планування у розрізі класифікаційних груп найповніше представлені А. Єлісеєвим та А. Загороднім у табл. 1 [8; 9, с. 59].

Розглядаючи податкове планування як складову фінансового, необхідно наголосити на виконанні таких його функцій:

- аналітичної – економічний аналіз використання фінансових ресурсів за попередні періоди, означення і мобілізація внутрішніх фінансових можливостей;
- нагромадження – забезпечення підприємства необхідними грошовими ресурсами;
- розподілення – оптимальне розподілення доходів та нагромаджень;
- контрольної – контроль за господарською та фінансовою діяльностями.

В економічній літературі планування подане як діяльність з прийняття рішень, орієнтованих на майбутнє, а фінансове планування – як діяльність зі збалансування і пропорційності фінансових

ресурсів. При тому збалансування означає оптимальне співвідношення між фінансовими ресурсами, джерелами їх формування та обсягами використання. [5]

Таблиця 1

Види податкового планування за класифікаційними групами

Класифікаційна група	Види податкового планування
Сфера застосування	а) внутрішньоержавне б) міждержавне
Суб'єкт підприємництва	а) податкове планування, здійснюване фізичними особами б) податкове планування, здійснюване юридичними особами
Організаційна структура суб'єкта підприємництва	а) індивідуальне б) корпоративне
Обсяг охоплення	а) податкове планування фінансово-господарської діяльності підприємства загалом б) податкове планування окремого виду господарської діяльності підприємства в) податкове планування реалізації окремого підприємницького проекту (угоди)
Етап функціонування підприємства	а) податкове планування на етапі створення (заснування) підприємства б) податкове планування, здійснюване у процесі функціонування підприємства в) податкове планування операцій щодо ліквідації підприємства та розподілу його активів
Характер управлінських рішень	а) поточний фінансовий контроль б) поточне податкове планування в) стратегічне податкове планування
Інструменти податкового планування	а) податкове планування, що базується на податкових пільгах б) податкове планування з використанням податкових лазівок
Використання суб'єктом інструментів податкового планування	а) активне б) пасивне

Прибуток підприємства – це перевищення доходів від його діяльності над сумою витрат [4]. Формування прибутку підприємства відповідно до національних стандартів бухгалтерського обліку здійснюється за видами діяльності, а згідно з чинним податковим законодавством – у розрізі валових доходів та валових витрат.

Тому найчастіше у літературі розглядається методика планування прибутку, виручки від реалізації продукції та витрат підприємства. Планування податкових платежів передбачає використання спеціальних методів для обчислення джерел покриття податкових платежів

При плануванні формування прибутку підприємства використовують зазвичай методи прямого розрахунку, аналітичний метод та систему аналізу „взаємозв'язок витрат, обсягу реалізації й прибутку” [1].

Уваги заслуговують також методи оцінки, що дозволяють здійснити планування майбутніх фінансових потреб підприємства. Це, зокрема, метод відсотка від товарообороту; метод балансу грошових надходжень; метод врахування оборотності грошей та нормативний метод.

Під час планування витрат підприємства здійснюють [7]:

- розрахунок вартості ресурсів, необхідних для кожного виду діяльності за переліком об'єктів і підприємства загалом;
- обчислення виробничої собівартості кожного виду продукції, робіт, послуг за структурними підрозділами і підприємства загалом;
- визначення загальної величини витрат на плановий обсяг господарської діяльності підприємства.

Розробляючи фінансовий план підприємства у розрізі витрат, серед основних показників визначаються планові економічно обґрунтовані витрати щодо сплати податкових платежів.

Такі методичні підходи ототожнюються більше з поняттям планування податкових платежів. Система податкового планування є значно ширшим поняттям і включає крім цієї складової елементи оптимізації сплати податків і повинна передбачати оцінку ефективності податкового планування.

З точки зору фінансової оптимізації, мінімізація податків відкриває нові можливості для підприємств. Для прикладу часто використовуються методи переміщення терміну сплати деяких податків на необхідний період часу без штрафних санкцій. До того ж зменшення їх не виникає, але позитивний результат є – кошти залишаються у обігу і, відповідно, приносять додатковий прибуток.

З цих самих позицій дехто застосовує можливість отримання мінімальних штрафних санкцій за несплату податків у встановлений термін. З точки зору фінансової оптимізації до них варто ставитись так само, як і до будь-яких інших платежів, тобто розглядати з точки зору вигоди. Прикладом є, коли підприємство використовує позичені кошти. Якщо плата за кредити менша від штрафних санкцій, то доцільно сплачувати податки у належний термін. У протилежному випадку вигідніше затримати сплату податків, але взяти менше кредитів [10].

Щодо оцінювання ефективності податкової політики підприємства, то її варто здійснювати через групу загальновідомих показників для оцінки податкового навантаження на підприємство та ефективності його податкового планування, наведених у табл. 2 [9, с. 66–71].

Таблиця 2

Показники для оцінювання податкового навантаження на підприємство

Показники	Порядок обчислення
1	2
Сума податків, зборів, обов'язкових платежів, сплачених підприємством	загальна сума податків сума податків за окремі періоди (місяці, квартали, роки), їх динаміка сума окремих видів податків сума податків за складовими цінами реалізації (податки, які відносяться на собівартість продукції, податки з прибутку, акцизи) суми податків на окремі види продукції, робіт та послуг суми податків за окремими видами виробництва сума податків за окремими структурними підрозділами підприємства
Структура (частка) податків та окремих їх видів у собівартості продукції, в ціні виробника та в ціні реалізації	ця структура може формуватися як для загального обсягу виробництва чи реалізації, так і для обсягу за окремими видами продукції, робіт та послуг
Коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції	$K_p = P : O_p$ P – сума податкових платежів підприємства за певний період, грн. O_p – обсяг реалізації продукції за цей період, грн.
Коефіцієнт оподаткування доходів	$K_{od} = P_{ц} : D_v$ P _ц – сума податків, що їх включають до ціни продукції і сплачують з доходів підприємства за певний період, грн. D _v – сума валового доходу за цей період, грн.
Коефіцієнт оподаткування витрат	$K_{ov} = P_c : V$ P _c – сума податків, що їх відносять на витрати виробництва (обігу), тобто зараховують до собівартості продукції (робіт, послуг) за певний період, грн.
Коефіцієнт оподаткування прибутку	$K_{op} = P_p : Pr^6$ P _p – податки, що їх сплачують з прибутку за певний період, грн. Pr ⁶ – балансовий прибуток підприємства за цей період, грн.

1	2
Абсолютне зменшення податкових платежів, що їх сплачує підприємство за певний період	$Па = \Pi_1 - \Pi_0$ Π_1, Π_0 – загальна сума податку, що їх сплачує підприємство відповідно до в базовому та звітному (чи плановому) періоді, грн.
Відносне зменшення податкових платежів, що їх сплачує підприємство за певний період	$Пв = \Pi_1 * Ор_1 / Ор_0 - \Pi_0$ $Ор_1, Ор_0$ – обсяг реалізації відповідно до в базовому та звітному (чи плановому) періоді, грн.
Загальний коефіцієнт оподаткування підприємства	$Коз = Пч : Ппр$ $Пч$ – чистий прибуток підприємства, отриманий від усіх видів господарської діяльності за певний час, грн. $Ппр$ – прямі податкові платежі за цей період, грн.
Коефіцієнт використання податкових пільг	$Кпп = З : П$, $З$ – сума податкових пільг, які підприємство використовує згідно з чинним законодавством впродовж певного часу $П$ – загальна сума податкових платежів підприємства за цей час, грн.
Коефіцієнт ефективності податкової політики підприємства	$Кепп = Еп_1 : \Pi_0$ $Еп_1$ – економія податкових платежів завдяки податковому плануванню в певному періоді, грн., Π_0 – сума податкових платежів в базовому періоді, грн.

Висновки. Недооцінювання ролі планування на початку ринкових реформ в Україні пояснювала незнання багатьма менеджерами нових термінів та новітніх підходів до управління фінансовими ресурсами підприємств. Оптимізувати податкові платежі дозволяє ефективно організована система податкового планування. Узгодженість діяльності та оптимізація цієї системи у напрямку мінімізації податків законним шляхом знижує фінансові витрати і зміцнює фінансовий стан підприємства загалом.

Для проведення податкової оптимізації на вітчизняних підприємствах варто дотримуватись принципів:

- законності проведених операцій – способи оптимізації податків не повинні суперечити чинному податковому законодавству;
- обачності – оптимізація повинна ґрунтуватись на логічному використанні недоліків у законодавстві, а не на створенні штучних схем заниження податків;
- послідовності – обрані інструменти податкового планування повинні формувати схему оптимізації, притаманну конкретному підприємству, що ґрунтується на дотриманні його типових господарських операцій;
- поміркованості – отримання максимальної вигоди з мінімальними витратами за дотримання законності нарахування і сплати податків.
- ефективності – витрати на проведення заходів щодо оптимізації податкового планування не повинні перевищувати отриману економію від мінімізації оподаткування.

Кількісну оцінку ефективності податкової політики, що реалізується підприємством, необхідно здійснювати через систему загальновідомих показників, що визначають:

- рівень податкового навантаження на підприємство;
- рівень впливу окремих заходів податкового планування на величину податкових зобов'язань підприємства;
- ефективність податкового планування та податкової політики підприємства загалом.

Напрямки подальших досліджень Вивчення теоретичних засад та формування єдиних підходів до суті податкового планування, його принципів та інструментів, організації на

підприємствах, реалізації та економічної оцінки оптимізації податкових платежів сприятиме формуванню концепції оптимізації податкового планування.

1. Салига С.Я., Дацій Н.В., Корецький С.О., Нестеренко Н.В., Салига К.С. *Фінансовий менеджмент: Навч. посібник.* – К.: Центр навч. літ., 2006. – 274 с. 2. Рішення справи *Gregory vs Helvering*, федеральний суддя Лернед Хенд, Верховний суд США, 1935 р. // *ageyev.birhostihg.com.html*. 3. Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-ХІУ “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні”. 4. Положення {Стандарт} бухгалтерського обліку 3 “Звіт про фінансові результати”. Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87. 5. *Фінанси підприємств: Навч. посібник: Курс лекцій / За ред. д. е. н., проф. Г.Г. Кірейцева.* – К.: ЦУЛ, 2002. – 268 с. 6. Закон України від 22 травня 1997 р. № 283/97 – ВР “Про оподаткування прибутку підприємств” (зі змінами і доповненнями). 7. Цал-Цалко Ю.С. *Витрати підприємства: Навч. посібник.* – К.: ЦУЛ, 2002. – 656 с. 8. Єлісєєв А.В., Загородній А.Г. *Види податкового планування за класифікаційними ознаками // Податкове планування.* – 2001. – № 9. 9. Загородній А.Г., Єлісєєв А.В. *Податки та податкове планування підприємницької діяльності: Монографія.* – Львів. Цент Бізнес-Сервісу, 2003. – 152 с. 10. Єлісєєв А.В., Підлужний М.П. *Податкове планування. Мінімізація оподаткування законними способами.* – Львів: Ліга-Прес, 2003. – 274 с.

УДК 519.21

В.В. Волошин

Інститут підприємництва та перспективних технологій
при Національному університеті “Львівська політехніка”

ПРИЗНАЧЕННЯ І РОЗВИТОК АКТУАРНИХ РОЗРАХУНКІВ

© Волошин В.В., 2007

Визначено завдання актуаріїв і актуальність актуарної науки в умовах ринкової економіки та особливості розвитку актуарного підприємництва. Акцентовано увагу на необхідності розвитку актуарної справи в Україні з урахуванням світового досвіду.

In the article certainly a task of actuaries and actuality of actuarial science is in the conditions of market economy and feature of development of actuarial enterprise. Attention is accented on the necessity of development of actuarial business for Ukraine taking into account existent world experience.

Постановка проблеми. Упродовж вже кількох століть спостерігається тісний зв'язок між страхуванням і математикою.

Сьогодні актуарні розрахунки охоплюють собою систему статистичних і математичних імовірнісних методів розрахунку тарифних ставок і спектра фінансових показників діяльності страховика.

В усі часи існування професії актуарія її сутність ототожнювалась з експертизою ризиків і невизначеності в страхуванні (насамперед страхування життя). Враховуючи існуючий сьогодні стан взаємовідносин між страхуванням і фінансами, можна сміливо говорити про актуарія як експерта з фінансової безпеки.

З точки зору актуарної науки ризик зіткнутися з дрібною, великою чи дуже великою несприятливою подією можна оцінити і перевести у грошовий еквівалент. На Заході ця ідея буквально пронизує навіть приватне життя кожного члена суспільства, не кажучи вже про світ бізнесу. В Україні раціональний погляд на речі ще мало поширений, але економіка змінює точку